

УДК 373.3.015.31:78](091)(477)

Проніков О. К., Богданович В. В.

**НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ
ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ
(КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

У статті розглядається організація музично-естетичного виховання учнів початкових класів у контексті розвитку педагогічної освіти, культури в Україні наприкінці ХХ початку ХХІ століття. Аналізуються нормативні документи в галузі освіти та культури які відіграли важливу роль у становленні освіти в Україні. Звертається увага на зміст та структуру освіти, типи нових освітніх навчальних закладів. Зазначається, що зміст освіти залежав від рівня розвитку науки і культури, специфіки системи народної освіти, відведеного часу, теоретичного і практичного значення окремих галузей науки в загальній системі людських знань, завдань суспільства і держави у галузі політики, економіки, виховання.

Ключові слова: школа, зміст освіти, культура, реформа, учитель, початкова школа, музично-естетичне виховання, освітня документація, розвиток.

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями. Розвиток української освіти та культури в другій половині ХХ – початку ХХІ ст. відбувався зигзагоподібно. Спочатку, після смерті Сталіна, настав короткий період відносної лібералізації, коли було реабілітовано багатьох раніше репресованих митців, доступними стали їхні твори, зросла національна гідність українців, розширилися межі для творчого самовираження, зрештою, сформувався покоління «шістдесятників», яке відзначалося непримиренністю до ідеологічного диктату, повагою до особистості, прихильністю до національних культурних цінностей, ідеалів свободи. Здобуття Україною незалежності поставило перед державою нові завдання в музично-естетичному вихованні учнів початкових класів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У радянський період вітчизняної історії питання музично-естетичного виховання учнів початкових класів розглядалися лише в розлогодному контексті аналізу творчої діяльності окремих композиторів. Про це свідчать дослідження М. Гордійчука, М. Загайкевича, С. Павлишин, Л. Пархоменко та інших. Але за відповідних ідеологічних умов тих часів деякі аспекти педагогічної діяльності відомих митців, їхні духовно-релігійні настанови не розкривалися в повному обсязі.

Утворена наукова лакуна в останні десятиріччя була заповнена ґрунтовними дослідженнями, де висвітлена музично-педагогічна діяльність українських композиторів М. Леонтовича (Л. Іванова), К. Стеценка (Є. Федотов), С. Людкевича (С. Процик), В. Верховинця (Н. Дем'янко), Н. Вахнянина, В. Матюка, М. Копка (І. Фрайт) та інших.

Метою статті є визначення нормативних документів музично-естетичного виховання учнів початкових класів досліджуваного періоду, які формували зміст шкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Упродовж усього періоду існування СРСР правлячий режим особливу увагу незмінно приділяв освіті, яку розглядав як важливий аспект комуністичної ідеології. Тому не дивно, що, розпочинаючи реформування суспільства, М. Хрущов не обминув і освітньої сфери, тим більше, що остання мала створити основу для розгортання науково-технічної революції. Саме з його ініціативи в пресі розгорнулася дискусія щодо майбутнього шкільництва, яка завершилася прийняттям у грудні 1958 р. Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР». У квітні наступного року відповідний закон було ухвалено в Україні. [1]

Згідно з цими документами було розпочато структурну перебудову загальноосвітньої школи. Вона передбачала: введення обов'язкової восьмирічної неповної середньої освіти; перетворення середньої десятирічної школи в одинадцятирічну, оскільки близько третини навчального плану в 9–11-му класах було відведено під виробниче навчання; створення матеріальної бази для оволодіння школярами однієї з масових професій.

З початком періоду перебудови, з середини 80-х рр. ХХ століття, коли демократизація набирала все більших обертів, створювалися умови для національно-культурного відродження українського

суспільства. У 60-80-ті рр. XX ст. партійні та державні інституції приділяли певну увагу розвитку системи освіти. Зміст навчально-виховної роботи формувалася під впливом ідеологічних налаштувань, які розглядалися як патріотичне та інтернаціональне виховання при цьому досить велика увага в початкових класах приділялася музично-естетичному вихованню учнів.

Початкова освіта в Україні за головну мету ставила – сприяти становленню творчої особистості громадянина України, врахування головної мети середньої і вищої школи, а також орієнтація на формування людини, спрямованої на самовиховання, саморозвиток, соціальна адаптація особистості, підготовка молодшої людини до життя в умовах ринкової економіки. В той же час навчально-виховні цілі спираються на регіональні концепції розвитку освіти, враховують місцеві особливості, відображають профіль певного закладу освіти, визначають нагальні проблеми, що стоять перед ним, шляхи і терміни їх розв'язання.

Нові історичні реалії позначили появу нової освітньої парадигми. Нормативні документи 90-х рр. у галузі початкової освіти засвідчили оновлення її змісту. Він став варіативним. Велася активна підготовка до його реформування.

Зміст освіти на кожному етапі суспільного буття залежить від рівня розвитку науки і культури, специфіки системи народної освіти, відведеного часу, теоретичного і практичного значення окремих галузей науки в загальній системі людських знань, завдань суспільства і держави у галузі політики, економіки, виховання. Розвиток змісту початкової освіти України в другій половині XX ст. також відбувався під впливом прогресивних ідей, із зміною суспільних відносин виникали різні системи навчання, одні педагогічні ідеї змінювались іншими.

Суттєво змінюється законодавча база, зміст освіти. Найважливіший освітянський документ – Закон України «Про освіту», прийнятий у 1991 р., зі змінами та доповненнями, внесеними в 1994 і 1996 роках. У цьому законі освіту проголошено пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного й культурного розвитку суспільства. Визначено мету, завдання, принципи освіти. Освіта передбачає всебічний розвиток особистості, в тому числі й музично-естетичний, як невід'ємну його частину. В час демократичних змін постає завдання виховувати громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, розвинених інтелектуально, культурно, висококваліфікованих.

Важливим кроком до забезпечення змістовної роботи школи було затвердження колегією Міністерства освіти України «Концепції середньої загальноосвітньої школи України» (12.09.1991).

Законом визначені типи загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти.

До загальноосвітніх навчальних закладів належать:

- середня загальноосвітня школа – загальноосвітній навчальний заклад – III ступенів (I ступінь – початкова школа, II ступінь – основна школа, III ступінь – старша школа, як правило, з профільним спрямуванням навчання);
- спеціалізована школа (школа-інтернат) – загальноосвітній навчальний заклад I – III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів;
- гімназія – загальноосвітній навчальний заклад II – III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів згідно з профілем;
- ліцей – загальноосвітній навчальний заклад III ступеня з профільним навчанням і допрофесійною підготовкою;
- колегіум – загальноосвітній навчальний заклад III ступеня філологічно-філософського та (або) культурно-естетичного профілів;
- загальноосвітня школа-інтернат – загальноосвітній навчальний заклад з частковим або повним утриманням за рахунок держави дітей, які потребують соціальної допомоги;
- спеціальна загальноосвітня школа (школа-інтернат) – загальноосвітній навчальний заклад для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку;
- загальноосвітня санаторна школа (школа-інтернат) – загальноосвітній навчальний заклад I – III ступенів з відповідним профілем для дітей, які потребують тривалого лікування;
- школа соціальної реабілітації – загальноосвітній навчальний заклад для дітей, які потребують особливих умов виховання (створюється окремо для хлопців і дівчат);
- вечірня (змінна) школа – загальноосвітній навчальний заклад II – III ступенів для громадян, які не мають можливості навчатися у школах з денною формою навчання.

Школи кожного з трьох ступенів можуть функціонувати разом або самостійно. Інші навчальні заклади системи загальної середньої освіти:

- позашкільний навчально-виховний заклад – навчальний заклад для виховання дітей та задоволення їхніх потреб у додатковій освіті за інтересами (науковими, технічними, художньо-естетичними, спортивними тощо);
- міжшкільний навчально-виробничий комбінат – навчальний заклад для забезпечення потреб учнів загальноосвітніх навчальних закладів у профорієнтаційній, допрофесійній, професійній підготовці;

– професійно-технічний навчальний заклад – навчальний заклад для забезпечення потреб громадян у професійно-технічній і повній загальній середній освіті;

– вищий навчальний заклад I–II рівнів акредитації – навчальний заклад для задоволення потреб громадян за освітньо-кваліфікаційними рівнями молодшого спеціаліста і бакалавра з одночасним завершенням здобуття повної загальної середньої освіти.

Загальноосвітні навчальні заклади можуть створювати навчально-виховні комплекси у складі навчальних закладів різних типів і рівнів акредитації для задоволення допрофесійних і професійних запитів громадян, а також навчально-виховні об'єднання з дошкільними та позашкільними навчальними закладами для задоволення освітніх і музично-естетичних потреб.

В Україні з'являється і шириться мережа нових типів шкіл – ліцеїв, гімназій, колегіумів. Попит на ці навчальні заклади з поглибленим вивченням окремих предметів зростає. Вони розраховані на індивідуальні нахили, здібності та потужний навчальний потенціал учнів, які хочуть вчитись. Частина освітніх послуг у закладах з поглибленим вивченням окремих навчальних дисциплін платні. Проте батьки свідомо інвестують освіту й майбутнє своєї дитини, задовольняючи її потреби та реалізуючи її можливості.

З 1995 р. через відсутність фінансування майже не видавалась навчально-методична література, серія художніх книг «Шкільна бібліотека». Невирішеними на законодавчому рівні лишились питання про надання пільг українському книгодрукуванню, внаслідок чого школи забезпечені підручниками лише на 2/3 від потреби. Навіть такі освітні періодичні видання, як газета «Освіта України», є не в усіх школах. А, наприклад, журнали «Українська мова і література», «Історія» та інші доступні лише кожному п'ятому навчальному закладу. Питання придбання та передплати методичної і навчальної літератури часто покладається на батьків, що іноді викликає їхнє справедливе обурення.

Очевидна потреба у державній системі виробництва і забезпечення освітніх закладів технічними засобами навчання. Цей напрям розглядається як інноваційний.

Проблема підвищення рівня освіти тісно пов'язана з її ключовою фігурою – вчителем. Однак протягом останнього десятиріччя професія учителя, освітянина в країні втрачає престиж.

Водночас попри всі негаразди були спроби пошуку нового сенсу та форм педагогічної діяльності на постмодерністських засадах. Вони передбачають розвиток особистості в різних спільнотах, відхід від замкнутості в певному, чітко окресленому, освітньому просторі. Це готує людину до свідомого вибору.

Пропозиції освітніх послуг в Україні дають можливість батькам та учням обирати форму навчання державну чи приватну. Звичайно, цей вибір зумовлений і матеріальними статками. Проте він дає змогу поза межами державної квоти вступити до ВНЗ сотням здібних молодих людей і здобути бажану професію [2].

Як зазначає академік АПН України Олександра Савченко, з 2000 р. відбувалися зміни в системі початкової освіти. Одна з них – утвердження варіативної освіти. За умови сталих стандартів варіативна освіта реалізується на рівні навчально-методичного забезпечення, у підручниках та інших навчальних матеріалах. Та до неї ще важливо підготувати вчителів, які вміють аналізувати та добирати підручники, методичне оснащення педагогічного процесу.

Сучасному суспільству потрібні люди, котрі вміють працювати в команді, сміливо висловлюють свої думки, ясно розуміють і вирішують проблеми, що постали перед ними.

Таким чином, зміст освіти залежить від рівня розвитку науки і культури, специфіки системи народної освіти, відведеного часу, теоретичного і практичного значення окремих галузей науки в загальній системі людських знань, завдань суспільства і держави у галузі політики, економіки, виховання. Розвиток змісту початкової освіти України в другій половині XX ст. також відбувався під впливом прогресивних ідей, із зміною суспільних відносин виникали різні системи навчання, одні педагогічні ідеї змінювались іншими.

Висновки

Музично-естетичне виховання учнів в початкових школах України другої половини XX – початку XXI ст. відбувалось в складних умовах і мало неоднозначний характер: після короткого періоду хрущовської «відлиги», коли відбулася активізація культурного і духовного життя суспільства, з середини 60-х років, незважаючи на певні досягнення, в освіті, культурі, як і в інших сферах життя, очевидною стає глибока системна криза. Суттєві зміни які відбулися в освіті, торкнулися навчання і виховання дітей в початковій школі. Це вплинуло і на зміст музично-естетичного виховання учнів цього вікового періоду. Визначальним для особистісно-орієнтованого виховання був соціокультурний діалог «педагог – дитина», що ґрунтувався на розумінні потреб учнів.

При визначенні перспектив розвитку освіти в Україні повинні враховуватись особливості нашого суспільства, ті завдання, які стоять перед освітою України на сучасному етапі. Необхідно також зберегти і використовувати досягнення педагогічної думки, організаційні форми і методи, які історично склалися.

Використані джерела

1. Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної в Українській РСР / Керівні матеріали про школу. Київ, 1962. С. 226.
2. Марченко Т.М. Оптимізація навчального процесу у вищому навчальному закладі. *Магістр*. Суми, 2007. С. 115–118.
3. Сирота З. М. Деякі аспекти підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів. *Мистецька освіта в контексті Європейської інтеграції: Теоретичні та методичні засади розвитку. Тези міжнар. наук. конф. (30 червня – 2 липня)*. Київ, Суми, 2004. С. 131–132.

Pronikov O., Bogdanovich V.

**NORMATIVE DOCUMENTS OF ORGANIZATION TO MUSICAL-AESTHETIC EDUCATION
OF STUDENTS OF INITIAL KLASSES IN THE CONTEXT
OF THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION IN UKRAINE
(END OF THE XX - THE BEGINNING OF THE XX CENTURY)**

The article deals with the organization of musical and aesthetic education of primary school students in the context of the development of pedagogical education and culture in Ukraine at the end of the 20th century beginning of the 21st century. The normative documents in the field of education and culture that played an important role in the formation of education in Ukraine are analyzed. Attention is drawn to the content and structure of education, the types of new educational institutions.

It is noted that the content of education depended on the level of development of science and culture, the specifics of the system of public education, the time allotted, the theoretical and practical significance of individual branches of science in the general system of human knowledge, the tasks of society and the state in politics, economy, education.

The main purpose of the article is to define the normative documents for the musical and aesthetic education of primary school pupils.

The musical and aesthetic education of pupils in the primary schools of Ukraine in the second half of the 20th and beginning of the 21st century. In the mid-sixties, despite certain achievements in education, culture, as in other spheres of life, in the mid-1960s, a profound systemic crisis becomes evident. Significant changes that occurred in education, touched on the education and upbringing of children in primary school.

This affected the content of musical and aesthetic education of students of this age period. The determining factor for personal-oriented education was the sociocultural dialogue "teacher-child", based on an understanding of the needs of students.

When determining the prospects for the development of education in Ukraine, we must take into account the features of our society, the tasks that face the education of Ukraine at the present stage. It is also necessary to preserve and use the achievements of pedagogical thought, organizational forms and methods that have historically evolved.

Key words: *school, education content, culture, reform, teacher, primary school, musical and aesthetic education, educational documentation, development.*

Стаття надійшла до редакції 18.06.2018 р.